

पर्यावरण जागृतीबाबत छात्र अध्यापकांच्या संपादनावर माहिती तंत्रज्ञानाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास

प्रा. मोहन सखाराम कांबळे , Ph.D.

आदर्श बहुव्यापी शिक्षण व संशोधन महाविद्यालय, पुणे

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना

आपली पृथ्वी ही आपल्याला निसर्गाकडून मिळालेला अमूल्य ठेवा आहे. मानवजातीच्या विकासासाठी निसर्गाचे जतन व संवर्धन करणे ही ख-या अर्थाने आपल्या प्रगतीची गुरुकिल्ली आहे. निसर्गाचे रक्षण करणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी असल्याने पर्यावरणाचे रक्षण करणे हे आपले प्रमुख कर्तव्य ठरते. त्यासाठी आपल्या सभोतालच्या पर्यावरणाची आपल्याला संपुर्ण ओळख होणे अत्यंत आवश्यक आहे. अनिर्बंध विकासप्रक्रिया तसेच पर्यावरणाचा समतोल राखण्यासंबंधीचे आपले अज्ञान पर्यावरणाच्या -हासाच्या मुळाशी असल्यामुळे जगातील कोणतीही व्यक्ती पर्यावरणाशी संबंधीत गोष्टीपासून दूर राहू शकत नाही. आपल्या देशात पर्यावरण विषयक जागृती वृद्धिंगत करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणवर जनजागृती मोहिम आयोजित करावी लागेल. जनजागृतीसाठी इलेक्ट्रॉनिक माध्यमे, वर्तमानपत्रे, शाळा कॉलेजातील शिक्षणासारख्या अनेक मार्गांचा अवलंब केला जाऊ शकतो. पर्यावरण विषयक आंदोलनाची सुरवात छोट्या प्रमाणवर करून या चळवळीद्वारे सरकारी स्तरावर पर्यावरण विषयक चळवळीचा पुरस्कार केला जाऊ शकतो. पर्यावरण विषयकनिती निर्धारित करणारे नियोजक अधिकाधिक पर्यावरणाभिमुख धोरणांचा पुरस्कार तेव्हाच करू शकता जेव्हा समाजात पर्यावरण चळवळीला पाठिंबा देणारे लोक अधिक असतील. यासाठी सर्वात महत्त्वाचा घटक म्हणजे शिक्षक.

गरज व महत्त्व

१. पर्यावरण विषयक जनजागृती ही विद्यार्थीदशेमधूनच होणे फार आवश्यक आहे.
२. शालेय स्तरापासूनच पर्यावरणाची आवड मुलांना व्हावी.
३. शिक्षक आपल्या अध्यापनातून पर्यावरणाची आवड मुलांना लावू शकतील.
४. माहिती तंत्रज्ञानाचे युग आहे तसेच मुलांना त्याच्याद्वारे अध्यापन केल्यास अध्यापन चांगले होऊ शकेल.

संशोधनाचे शीर्षक

पर्यावरण जागृतीबाबत शिक्षक प्रशिक्षणार्थी संपादनावर माहिती तंत्रज्ञानाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास

कार्यात्मक व्याख्या

पर्यावरण जागृती - प्रदुषणासंबंधित माहिती

छात्र अध्यापकांच्या - डी.एडचे विद्यार्थी

माहिती तंत्रज्ञान - पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनचा वापर

संपादन - पाठयांशावर आधारित तयार केलेल्या चाचणीत मिळालेले गुण.

परिणामकारकता -अध्यापनासाठी व्याख्यान पद्धती व पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनचा वापर करून अध्यापन करून विद्यार्थ्यांच्या संपादनाची तुलना

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. पर्यावरण जागृतीसाठी व्याख्यान पद्धतीने अध्यापन करणे.

२. पर्यावरण जागृतीसाठी पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनचा वापर करून अध्यापन करणे.

३. पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनचा वापर व व्याख्यान पद्धतीने अध्यापन यांची परिणामकारकता तपासणे

गृहितके

१. दैनंदिन अध्यापनासाठी व्याख्यान पद्धतीचा वापर केला जातो.

२. प्रभावी पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशन तयार करणे हे कौशल्याचे काम आहे.

संशोधनाची व्याप्ती - पुणे विभागात येणारे सर्व डी.एडचे विद्यार्थी

संशोधनाची मर्यादा -

१. सदर संशोधन हे मराठी माध्यमा पुरतेच मर्यादित आहे.

२. प्रस्तूत संशोधन हे प्राथमिक स्तरावरील ६० छात्र अध्यापकांशी संबंधित.

३. सदर संशोधन हे प्रदुषण या घटकाशीच संबंधित आहे.

४. संपादन चाचणी ही संशोधिका निर्मित आहे.

परिकल्पना

संशोधन परिकल्पना- व्याख्यान पद्धतीच्या तुलनेत पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनच्या सहाय्याने अध्यापन केल्यानंतर छात्र अध्यापकांच्या प्रदुषण या विषयाच्या संपादनात सार्थ फरक आढळून येईल.

शून्य परिकल्पना- व्याख्यान पद्धतीच्या तुलनेत पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशनच्या सहाय्याने अध्यापन केल्यानंतर छात्र अध्यापकांच्या प्रदुषण या विषयाच्या संपादनात सार्थ फरक आढळून येणार नाही.

संशोधन पद्धती- सदर संशोधनासाठी प्रायोगिक पद्धत या संशोधन पद्धतीचा निवड केलेली आहे.

संशोधन कार्यपद्धती- प्रस्तूत संशोधनासाठी प्रायोगिक पद्धती वापरलेली आहे. सदर संशोधनामध्ये द्विगट अभिकल्पाची निवड केली आहे. प्रायोगिक गटाला पॉवर पॉईंट प्रझेंटेशनच्या सहाय्याने अध्यापन व नियंत्रित गटाला व्याख्यान पद्धतीने अध्यापन केले. अध्यापनानंतर दोन्ही गटाला एकच उत्तर संपादन चाचणी देण्यात आली. संपादन चाचणी ही ५० गुणांची देण्यात आली.

जनसंख्या -सदर संशोधनात पुणे शहरातील पुणे विभागाशी संबंधित डी.एड्. विद्यालयांचा समावेश होऊ शकेल.

न्यादर्श - प्रस्तूत संशोधनासाठी संशोधिकेने न्यादर्श हा सहेतूक निवडलेला आहे. डी.एड्. विद्यालयातील मराठी माध्यमातील ६० छात्र अध्यापकांच्या समावेश केला आहे. प्रायोगिक गटामध्ये ३० छात्र अध्यापकांचा व नियंत्रित गटासाठी ३० छात्र अध्यापकांच्या समावेश केला आहे.

माहिती संकलन साधने - सदर संशोधनासाठी संपादन चाचणी ह्या माहिती संकलन साधनाचा वापर केला आहे.

संख्याशास्त्रीय परिमाण - प्रस्तूत संशोधनासाठी मध्यमान, प्रमाण विचलन, t-test या संख्याशास्त्रीय परिमाणांचा वापर केला आहे

सारणी 9 प्रायोगिक व नियंत्रित गटाच्या उत्तर कसोटीतील सरासरी प्राप्तांकाच्या फरकाची लक्षणीयता.

पद्धती	संख्या	मध्यमान	प्रमाण विचलन	०.०५	t- मूल्य	शून्य परिकल्पनेचा त्याग / स्वीकार
व्याख्यान पद्धती	३०	२५.५३	४.६२१	२.००	३.१८	शून्य परिकल्पनेचा त्याग
पॉवर पॉईंट प्रझेंटेशन	३०	३७.८६	६.८५६			

*०.०५ सार्थकता स्तरावर ६० स्वाधीनता मात्रा असताना कोष्टक t- मूल्य २.०० आहे वरील कोष्टकावरून स्वाधीनता मात्रा ६० असताना ०.०५ सार्थकता स्तराची किंमत २.०० आहे. संशोधिकेने केलेल्या तुलनात्मक अभ्यासाचे प्राप्त t- मूल्य ३.१८ हे ०.०५ सार्थकता स्तरापेक्षा जास्त आहे. त्यामुळे दोन्ही गटातील छात्र अध्यापकांच्या संपादनामध्ये फरक सार्थ आहे. म्हणून सदर शून्य परिकल्पनेचा त्याग करून संशोधन परिकल्पनेचा स्वीकार केला.

निरीक्षण

प्रायोगिक गटातील छात्र अध्यापकांचे संपादन हे नियंत्रित गटातील विद्यार्थी-शिक्षकांच्या संपादनापेक्षा जास्त आहे.

निष्कर्ष

- १ . प्रायोगिक गटातील छात्र अध्यापकांचे संपादन मध्यामान हे नियंत्रित गटातील छात्र अध्यापकांच्या संपादना मध्यमानापेक्षा जास्त आहे.
- २ . पॉवर पॉईंट प्रझेन्टेशनच्या सहाय्याने अध्यापन केल्याने छात्र अध्यापकांच्या संपादनामध्ये फरक दिसून आला.
- ३ . पॉवर पॉईंट प्रझेन्टेशनचा वापर करून केलेले अध्यापन हे व्याख्यान पद्धतीने केलेल्या अध्यापनापेक्षा प्रभावी आहे.

संदर्भ

१. एरक भरुचा, (२००७), पर्यावरण शास्त्र, ओरिएंट लॉगमन प्रायव्हेट लिमिटेड, मुंबई - ४००००९
२. माने, घाडगे, बन्ने, भुयेकर, (२००५), पर्यावरण अभ्यास एक आधुनिक दृष्टिकोन, चैतन्य प्रकाशन, कोल्हापूर
३. मुळे, उमाटे, (१९८७), शैक्षणिक संशोधन पद्धती महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, औरंगाबाद
४. Best, J.W. & Kahn, J.V. (2005), Research in Education, (fifth edition), New Delhi : Prentice - Hall of India Private Limited.
५. Garret, H. E. (2006) Statistics in Psychology and education cosmo publication for Genesis publication Pvt.Ltd. New Delhi